

Summary

In the article the problem of forming of *heuristic* style of teaching of music lights up for the future teachers of this direction of *education*, efficiency of which is by *drawing* on a complex scientifically methodical approaches and permanent pedagogical monitoring.

Ключові слова: евристичний стиль, викладання музики, перманентний педагогічний моніторинг, науково-методичні підходи

Ключевые слова: эвристический стиль, преподавание музыки, перманентный педагогический мониторинг, научно-методические подходы.

Key words: heuristic style, teaching of music, permanent pedagogical monitoring, scientifically methodical approaches.

Подано до редакції 29.02.2012.

УДК 378. 22.016:5:[373.5]

©2012

Оніпко В.В.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Модернізація вищої освіти України відповідно до основних положень Болонської декларації позначила важливу проблему реформування системи підготовки фахівців з середньої освіти – підвищення її якості, формування готовності випускників ВНЗ до подальшої діяльності й життя в суспільстві. Вимоги суспільства до суттєвого зростання предметної, методичної та наукової компетентності випускників педагогічних вишів, підготовки вчителя як високопрофесійного фахівця, спроможного до ефективної професійної діяльності, спричиняють необхідність розробки нових підходів, форм і методів здійснення процесу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін з урахуванням компетентнісної моделі навчання. У професійній педагогічній освіті перехід на компетентнісно орієнтовану підготовку розглядається сьогодні в двох аспектах: по-перше, відбувається модернізація змісту професійної освіти, що передбачає його відбір і структурування з одночасним визначенням результативної складової освітнього процесу – набуття студентами компетентностей; по-друге, постає потреба навчити майбутніх учителів цілеспрямовано формувати в учнів ключові та предметні компетентності. Але проблему формування професійної компетентності вчителя профільної середньої школи вивчено не на достатньому рівні, тому потребують дослідження питання визначення структури, змісту та розробки моделі професійної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін профільної школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Вивчення та аналіз наукової літератури свідчать про те, що в теорії і практиці існують цінні ідеї, підходи до вирішення даної проблеми. Розвитку професійної компетентності вчителя присвячені роботи Н. Бібік, О. Біди, Л. Ващенко, І. Зимньої, Б. Ельконіна, Н. Кузьміної, Л. Карпової, М. Кадемії, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Локшиної, А. Маркової, Л. Мітіної, О. Овчарук, Є. Павлютенкова, Л. Паращенко, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Ракова, І. Родигіної, О. Савченко, Г. Тарасенко, С. Трубачевої, А. Хуторського, М. Чошанова, В. Шахова та ін. Між тим, до цих пір не існує загальноприйнятого визначення цього поняття, дослідники здебільше вивчають лише окремі його сторони. Аналіз наукової літератури свідчить про постійний інтерес науковців до проблем професійної підготовки майбутнього вчителя в аспектах професійної підготовки та діяльності вчителя (О. Абдуліна, А. Алексюк, Н. Андрієвська, О. Апраксина, Л. Арчажнікова, О. Глузман, О. Дубасенюк, Н. Ничкало, О. Пехота та інші); теоретичних основ формування особистості вчителя в процесі професійної підготовки (Ф. Гоноволін, М. Кухарев, Н. Кузьміна та інші); формування особистості вчителя (Н. Кичук, Л. Кондрашова, С. Сисоєва, В. Сластьонін, О. Щербаков та інші). Проблемою психолого-педагогічних умов та шляхів формування професійної компетентності вчителя займалися В. Баркасі, В. Введенський, О. Власова, О. Дубасенюк, М. Елькін, В. Калінін, Л. Карпова, Г. Копил, Н. Костилова, В. Левицький, Н. Лобанова, А. Маркова, М. Махлін, Н. Ничкало, Є. Огарев, О. Пометун, В. Сластьонін, В. Тюріна, А. Хуторський та інші, питання інформаційної компетентності учителів розглядали вітчизняні (Н. Попович, Л. Собко, О. Спірін) та зарубіжні (В. Котенко, С. Сурменко, Р. Горохова, Я. Веб, Т. Довнес) науковці. Аналіз наявних наукових надбань свідчить про те, що зазначена проблема вивчена аспектно; напрацьовані матеріали мають переважно прикладний характер, стосуються конкретно-методичних аспектів професійної компетентності фахівця.

Формулювання цілей статті... Проблеми якості вищої освіти досліджуються вченими тривалий час і спеціалісти по-різному оцінюють вимоги суспільства до результатів навчальних досягнень. Орієнтація освіти на знання має змінитися на компетентнісно-орієнтовану підготовку, що спрямована на формування у випускників готовності ефективно використовувати внутрішні (знання, навички, особливості психіки та ін.) та зовнішні (інформаційні, матеріальні й ін.) засоби для досягнення поставленої мети. Тому одним із пріоритетів в системі освіти має стати досягнення нового освітнього результату – формування професійних педагогічних компетенцій студентів. Реформування освіти передбачає відновлення змісту навчання з орієнтацією на «ключові

компетентності», оволодіння якими дозволить випускникам вирішувати різні проблеми в професійному, соціальному, повсякденному житті, та вирішення проблеми готовності вчителя природничих дисциплін до реалізації завдань профільної середньої школи у контексті компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження... Компетентнісний підхід до освіти в цілому і до підготовки вчителя зокрема задає принципово іншу логіку організації професійної освіти, а саме – логіку вирішення завдань і проблем, причому не тільки і не стільки індивідуального, скільки групового, парного, колективного характеру.

Стратегія модернізації педагогічної освіти передбачає, що в основу оновленого її змісту будуть покладені ключові компетентності. У світовій освітній практиці це поняття розглядається як основне, бо компетентність, по-перше, об'єднує інтелектуальну і діяльну складові освіти, по-друге, в понятті компетентності закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, що формується «від результату», по-третє, ключова компетентність має інтегративну сутність, бо вона вбирає в себе однорідні або близько споріднені знання й уміння, які відносяться до широких сфер культури та діяльності [8, с.181].

Дослідники виділяють від 3 до 37 видів компетенцій. І. Зимня, ґрунтуючись на сформульованих у вітчизняній психології положеннях стосовно того, що людина є суб'єктом спілкування, пізнання, праці (Б. Ананьєв); що людина проявляється в системі ставлень до суспільства, інших людей, до себе, до праці (В. М'ясищев); що компетентність людини має вектор акмеологічного розвитку (Н. Кузьміна, А. Деркач); що професіоналізм включає компетентності (А. Маркова), виділяють групи компетентностей з таким набором компонентів:

1. Компетентності, пов'язані і особистістю як суб'єктом життєдіяльності: компетенції здоров'язбереження; компетенції ціннісно-смиислової орієнтації у світі; компетенції інтеграції; компетенції громадянськості; компетенції самовдосконалення, саморегулювання, саморозвитку, особистісної та предметної рефлексії.

2. Компетентності, пов'язані із взаємодією людини з іншими людьми: компетенції соціальної взаємодії; компетенції спілкування.

3. Компетентності, що проявляються діяльності людини: компетенція пізнавальної діяльності; компетенції професійної діяльності; компетенція інформаційних технологій.

Бачення компетентності фахівця для профільної школи має ґрунтуватися на розвитку інтеграційних та аналітичних здібностей людини. Динамічність суспільного розвитку передбачає, що професійна діяльність людини не визначена на весь період її професійної кар'єри і передбачає необхідність безперервної освіти, процесу постійного підвищення своєї професійної компетентності.

Професійна компетентність є похідним компонентом від загальнокультурної компетентності будь-якої людини, однак однозначного підходу до визначення даного поняття в сучасній науці немає.

Більшість дослідників до структури професійної компетентності включає «сукупність об'єктивно необхідних знань, умінь і навичок, які дозволяють вирішувати завдання професійної діяльності» [5, с.15]. Такий підхід забезпечує доступність експериментальної перевірки сформованості компетентності, визначення рівнів компетентності фахівців, практичне підтвердження теоретичних викладок дослідження, що є для нас досить важливим.

На нашу думку, показниками компетентності фахівця є знання, уміння, навички або продукти (результати) діяльності. Проте логіка нашого дослідження вимагає більш детального аналізу структури професійної компетентності вчителя, а також визначення окремих компетенцій, які забезпечують ефективність його діяльності в умовах школи з профільним навчанням, особливо – реалізації варіативного компонента профільної освіти школярів.

На основі праць В. Введенського, А. Белкіна, Н. Кузьміної в межах компетентнісного підходу як складові професійно-педагогічної компетентності вчителя профільної школи виділено такі компетенції:

– соціально-громадянську – вміння визначати власне професійне місце в суспільстві, проектувати стратегії власної діяльності з урахуванням інтересів і потреб загальноосвітнього навчального закладу та суспільства в цілому, проявляти самостійність та ініціативу, розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, здатність брати на себе відповідальність;

– спеціально-предметну, що передбачає ґрунтовні знання, кваліфікацію в галузі свого предмета, мобільне оперування знаннями, вміння критично мислити та діяти, вміння пробуджувати в учнів стійкий інтерес до свого предмета і обраного профілю;

– методично-функціональну – вміння використовувати педагогічно доцільні методи і технології навчання у класах різних профілів; володіння навичками дослідницької діяльності, реалізації проектної та інформаційних технологій;

– психолого-комунікативну – знання вікової психології, володіння засобами особистісного та педагогічного спілкування, культура спілкування і педагогічний такт;

– диференційно-педагогічну як уміння виявляти і розвивати основні якості особистості учня, володіння засобами реалізації диференційованого та особистісно-орієнтованого підходу;

– ауто психологічну (рефлексивну) – вміння визначати професійний рівень власної діяльності, володіння засобами самоаналізу, самоконтролю, самокерування, самовдосконалення.

Відповідність визначених компетенцій основним компонентам готовності вчителя до профільного навчання старшокласників представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Професійно-педагогічні компетенції в структурі готовності вчителя до профільного навчання старшокласників

Компоненти готовності	Елементи компонентів готовності	Компетенція
Мотиваційно-вольовий	Знання нормативної бази профільного навчання	Соціально-громадянська
	Позитивно активне ставлення та інтерес до процесу профілізації, прагнення його здійснювати	
Когнітивно-методичний	Знання вікових особливостей учнів	Психолого-комунікативна
	Науковий рівень знань з предмета	Спеціально-предметна
	Уміння здійснювати інтеграцію у процесі навчання	
	Методика організації диференційованого навчання	Диференційовано-педагогічна
Методика викладання предмета відповідно до профілю навчання		
Операційно-технологічний	Методика організації самостійної практико-орієнтованої роботи учнів	Методично-функціональна
	Методика організації і проведення експериментально-пошукової роботи	
	Методика використання інтерактивних технологій навчання	
	Методика впровадження інформаційно-комунікативних технологій навчання	
	Володіння прийомами стимулювання пізнавальної діяльності учнів	Диференційовано-педагогічна
Організація роботи з обдарованими і невстигаючими дітьми		
Комунікативно-організаційний	Уміння добирати методи і форми педагогічного впливу, створювати атмосферу довіри, співпраці та ситуацію успіху	Психолого-комунікативна
Оцінно-рефлексивний	Уміння здійснювати самооцінку, самоаналіз, самокорекцію	Аутопсихологічна

Необхідно зазначити, що категорія “професійна компетентність педагога” розкривається дослідниками через структуру і функції її компонентів. Так, на думку І. Ісаєва, А. Міщенко, В. Сластьоніна та Є. Шиянова, професійна компетентність педагога відображає «єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності», при цьому основу структури компетентності вчителя становлять численні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність [6].

До змісту компетентності педагога включається процес (складові – педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, вплив на особистість) і результат його праці (навченість і вихованість школярів). А. Маркова звертає увагу на те, що “знання та вміння вчителя становлять об’єктивну структуру його праці” і в кожному процесуальному блоці розглядає об’єктивно необхідні знання та вміння, а потім – психологічні вимоги до їх виконання [2]. Є. Попова, досліджуючи психолого-педагогічну компетентність як інтегральну характеристику, підкреслює велику значимість психологічних якостей особистості педагога, які доповнюються вміннями (“техніками”), і, відповідно, при формуванні психолого-педагогічної компетентності вчителя головна роль належить удосконаленню його особистості [3].

К. Абульханова надає великого значення конкретно-предметним знанням фахівця, бо, на її думку, «саме вони є першоосновою формування всієї професійної компетентності», і тому система підготовки фахівця, в нашому випадку – вчителя природничих дисциплін, має забезпечувати, перш за все, засвоєння відповідних знань, оскільки вони є необхідною передумовою реалізації процесу професійної діяльності [4]. Важливим для нас є те, що автори розглядають професійну компетентність педагога і як засіб, що забезпечує свідоме вирішення професійних завдань, і як критерій становлення його професіоналізму.

Значущим для виявлення критеріїв сформованості компетентності майбутнього вчителя природничих дисциплін до професійної діяльності у профільній школі в рамках нашого дослідження є встановлення

співвідношення між поняттями “професійна компетентність” і “готовність до професійної діяльності”. У психолого-педагогічній літературі категорія “готовність до діяльності” трактується як активний стан особистості, що викликає діяльність (В. Безухов, Н. Кузнецова та ін.); сукупність професійно обумовлених вимог до вчителя (І. Ісаєв, Є. Шиянов та ін.); складне структурне утворення, система професійно значущих якостей, мотивів, компетенцій, умінь (О. Белозерцев, І. Колесникова та ін.); сутнісний компонент професійної компетентності (Ю. Койнова, А. Міщенко та ін.); результат професійної підготовки (В. Данильчук, М. Дьяченко, В. Серіков, В. Сластьонін та ін.) У нашому дослідженні ми розглядаємо підготовку майбутнього вчителя природничих дисциплін до професійної діяльності в умовах профільної освіти школярів як процес формування готовності до даної діяльності, а сформовану готовність – як результат описуваного процесу. У той же час даному підходу, на наш погляд, не суперечить розуміння “готовності до діяльності” як компонента професійної компетентності. У даному контексті ми визначаємо готовність до педагогічної діяльності як компонент професійної компетентності, який є “відрефлексованою спрямованістю вчителя на педагогічну професію, світоглядну зрілість; установкою на постійне професійне та особистісне вдосконалення, самореалізацію та самовиховання; спрямованістю на прогностичність і динамічність у проектуванні авторської технології навчання та виховання дітей” [1].

Усі компоненти професійно-педагогічної компетентності тісно переплітаються, утворюючи складну структуру, що формує “ідеальну модель” фахівця, визначаючи його особистісно-діяльнісну характеристику, оскільки компетентність виявляється тільки в ході діяльності і може бути оцінена лише стосовно конкретної професії. У контексті нашого дослідження інтерес являє структурно-рівнева модель професійної компетентності педагога-біолога, запропонована В. Горовим, М. Сотниковою, Л. Харченко [7, с. 182]. На думку авторів, професійна компетентність вчителя природничих дисциплін має базуватися на фундаментальній природничій освіті, емоційно-ціннісному ставленні до будь-яких видів діяльності, володінні технологією професійної праці. Вона визначає готовність учителя до творчого вирішення культурно-освітніх завдань і самореалізації власної особистості. Професійна компетентність учителя біології уявляється як сукупність трьох компонентів – мотиваційного, цільового і змістово-операційного. Мотиваційний компонент детермінований системою спонукальних можливостей майбутнього педагога, опредмечених потреб, домагань, намірів і вподобань, життєвих планів і сценаріїв, характеризує його суб'єкту соціально-професійну позицію.

Цільовий компонент містить у собі домінують педагогічного менталітету і світогляду педагога, систему його особистісних сенсів, зміст яких орієнтовано на гуманістичні цінності педагогічної діяльності, у першу чергу – на людину, дитину, школяра. Змістово-операційний компонент характеризує вчителя як творця, дослідника, конструктора, технолога освітнього процесу. Розглянута модель, поряд з когнітивною та операційно-технологічною складовими, включає в себе також етичний, соціальний та поведінковий компоненти, що відповідає вимогам компетентісного підходу, який передбачає розвиток у фахівця ключових компетенцій.

Висновки... Узагальнюючи теоретичні положення та практичний досвід формування професійної компетентності майбутнього вчителя на основі отриманих результатів експериментального дослідження, можна зробити такі висновки: за сучасних умов реформування системи національної освіти набуває актуальності проблема професійної компетентності фахівців, зокрема майбутніх учителів природничих дисциплін профільної школи; структура професійної компетентності майбутнього вчителя природничих дисциплін включає операційно-технологічний, ціннісно-особистісний, інформаційний компоненти діяльності фахівця; професійно-педагогічні компетенції (психолого-комунікативна, соціально-громадянська, спеціально-предметна, диференційовано-педагогічна, методично-функціональна, диференційовано-педагогічна, аутопсихологічна, психолого-комунікативна) відповідають основним компонентам структури готовності вчителя до профільного навчання старшокласників; на основі компетентісного підходу розроблено структурно-рівневу модель професійної компетентності з орієнтацією на ключові компетенції. У перспективі подальшого наукового дослідження планується розробка системи професійно-педагогічних компетенцій майбутнього вчителя природничих дисциплін профільної школи.

Література

1. Ломакина О.Е. Проективный подход к формированию коммуникативной компетенции студентов языкового вуза : (англ. яз.) : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования)» / Ольга Евгеньевна Ломакина ; Тамбов. гос. ун-т им. Г. Р. Державина. – Тамбов, 2004. – 44 с.
2. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А. К. Маркова // Сов. педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82–88.
3. Попова Е.В. Психолого-педагогическая компетентность как научно-педагогическая проблема / Е. В. Попова // Известия Южного отделения РАО. – Ростов н/Д., 1999. – Вып. 1. – С. 127-136.
4. Психология и педагогика : учеб. пособ. / под ред. К.А.Абульхановой, Н. В. Васиной, Л. Г. Лаптева, В. А. Сластенина. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.
5. Симен-Северская О.В. Формирование педагогической компетентности специалиста социальной работы в процессе профессиональной подготовки в ВУЗе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ольга Викторовна Симен-Северская. – Ставрополь, 2002. – 190 с.

6. Слостенин В.А. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. учеб. завед. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко. – Изд. 4-е. – М. : Школьная Пресса, 2002. – 512 с.
7. Харченко Л. Н. Современное биологическое образование. Теоретический и технологический аспекты : монография / Л. Н. Харченко, В.И.Горова, Н.Н.Сотникова. – Ставрополь : Ставропольсервисшкола, 2005. – 320 с.
8. Харченко Л. Н. Традиции и инновации в организации вузовской системы биологического образования / Л.Н.Харченко, В.И.Горова. – Ставрополь : Ставропольсервисшкола, 2002. – 76 с.

Анотація

У статті визначено сутність професійної компетентності майбутнього вчителя природничих дисциплін профільної школи, її зміст та структуру. Розкрито поняття “професійна компетентність учителя”, виокремлено професійно-педагогічні компетенції в структурі готовності вчителя до профільного навчання старшокласників та наведено структурно-рівневу модель професійної компетентності вчителя.

Анотация

В статье определена сущность профессиональной компетентности будущего учителя естественных дисциплин профильной школы, ее содержание и структуру. Раскрыто понятие “профессиональная компетентность учителя”, выделены профессионально-педагогические компетенции в структуре готовности учителя к профильному обучению старшеклассников. Приведена структурно-уровневая модель профессиональной компетентности учителя.

Summary

The article explains the purpose of professional competence of future teachers of natural sciences specialized schools, its content and structure. The concepts “professional competence of teachers,” singled out vocational and educational competence in the structure of teacher preparedness in the special education pupils. Given the structural-level model of professional competence of teachers.

Ключові слова: професійна підготовка вчителя, профільна середня школа, природничі дисципліни, професійно-педагогічні компетенції, критерії сформованості компетентності, структурно-рівнева модель професійної компетентності вчителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителя, профильная средняя школа, естественные дисциплины, профессионально-педагогические компетенции, критерии сформированности компетентности, структурно-уровневая модель профессиональной компетентности учителя.

Key words: teacher training, school profile, natural sciences, professional and pedagogical competence criteria forming competence, structural-level model of professional competence of teachers.

Подано до редакції 26.02.2012.

УДК 378.09

©2012

Петришин Л.Й.

ДИДАКТИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Особливості функціонування школи різних ступенів, у тому ж випадку і отримання певної професійної реалізації, вимагають від сучасного освітнього процесу розвитку, у повній мірі, всіх задатків та творчих здібностей особистості. Все це загалом означає зміну традиційної школи, орієнтованої на передавання знань, умінь та навичок. Окрім того, треба звернути увагу і на те, що сучасна система освіти недостатньо розвиває здібності, необхідні особистості для самостійної професійної реалізації, самовизначення, соціалізації та адаптації, прагнення бути творчо-креативною особистістю. Як зазначає І.М.Дичківська: сучасна освіта має забезпечити кожному, хто навчається, широкі можливості таких умов розвитку та підготовки до життя:

- знань про людину, природу і суспільство, що сприяють формуванню наукової картини світу як основи світогляду та орієнтації у виборі сфери майбутньої практичної діяльності;
- досвіду комунікації, розумової, емоційної та фізичної, професійної діяльності, що сприяє формуванню основних інтелектуальних, трудових, організаційних умов і навичок, необхідних у повсякденному житті та професійній реалізації;
- досвіду творчої діяльності, що відкриває простір для розвитку індивідуальних, творчих здібностей особистості і забезпечує її підготовку до життя в умовах соціально-економічного та наукового прогресу;
- досвіду суспільних та особистісних відносин [6, с. 9-10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Існуюча джерельна база з проблеми формування креативності є досить багатоаспектною. Творчість, професіоналізм і духовність педагога розглянули у своїх роботах І.Акимов, В.Афонін, Е.Дмитрієва, В.Кліменко, В.В.Рижов, Г.Сорокоумов, Т.Флоренська, В.Шулінський, Е.Щербакова.

Особливості розвитку креативності в професійній підготовці розглядали в своїх працях С.Овчинникова, Т.Андрущенко, В.Бондарьова, З.Заболотських, І.Колобутіна, Н.Мілютіна, А.Морозов, Т.Стародубцева, Л.Степанова, Г.Фомченкова та ін.